

Dzieje biurokracji na ziemiach polskich

tom I

Mirosław Szumiło

(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)

Kadra kierownicza aparatu wykonawczego KC PPR-PZPR w latach 1944-1956

W systemie politycznym wprowadzonym przez komunistów w Polsce powojennej najwyższe pozycje zajmowały formalnie Sejm, Rada Państwa i rząd. W rzeczywistości jednak władza w państwie socjalistycznym funkcjonującym na zasadach „centralizmu demokratycznego” należała do elity PPR-PZPR, czyli partyjnej biurokracji¹. Najwyższy szczebel owej elity, obok członków Biura Politycznego i Sekretariatu KC, tworzyli I sekretarze komitetów wojewódzkich i kierownicy wydziałów KC.

W niniejszym tekście postaram się nakreślić portret zbiorowy 82 osób pełniących w okresie od sierpnia 1944 r. do października 1956 r. funkcje kierowników wydziałów KC PPR i PZPR². W tym celu poddam analizie ich cechy społeczno-demograficzne: płeć, wiek, miejsce urodzenia, pochodzenie społeczne, wykształcenie i zawód wykonywany przed 1939 r. Następnie przedstawię typowe ścieżki kariery, podzielone na trzy etapy: działalność partyjną do 1939 r., aktywność w latach II wojny światowej, pracę w aparacie partyjnym i państwowym w okresie powojennym. Ponadto spróbuję określić kryteria awansu (rekrutacji do elity) oraz opisać procesy rotacji kadry kierowniczej i przyczyny degradacji (odejścia z elity). Podstawowym

¹ J. Sztumski, *Elity, ich miejsce i rola w społeczeństwie*, Katowice-Warszawa 2003, s. 128-129.

² Do omawianej grupy zaliczono również Jerzego Borejszę – w latach 1948-1949 zastępcę kierownika Działu Propagandy, Kultury i Oświaty, któremu podlegały wydziały: Propagandy Masowej, Prasy i Wydawnictw, Oświaty, Nauki, Kultury. Ponadto 11 osób z analizowanej zbiorowości było zatrudnionych na etacie zastępcy kierownika, pełniąc jednak czasowo obowiązki kierowników i faktycznie kierując wydziałami KC. Listę kierowników ustalono na podstawie dwóch publikacji: 1) *Polska Partia Robotnicza. Zjazdy, posiedzenia plenarne KC, władze centralne i wojewódzkie, przedstawicielstwo w parlamencie i rządzie 1944-1948 (informator)*, w: „Archiwum Ruchu Robotniczego”, t. 7, Warszawa 1982; 2) A. Kochański, *Obsada personalna kierownictwa wydziałów i innych jednostek organizacyjnych KC PZPR (1948-1990)*, [w] *Informator o strukturze i obsadzie personalnej centralnego aparatu PZPR1948-1990*, pod red. K. Persaka, Warszawa 2000.

źródłem do podjętego przeze mnie tematu sąteczki osobowe działaczy partyjnych przechowywane w Archiwum Akt Nowych³. Jako uzupełnienie archiwaliów posłużyły biogramy ze *Słownika biograficznego działaczy polskiego ruchu robotniczego*⁴ i relacje byłych kierowników⁵. Wartość poznawcza akt personalnych jest niestety dość zróżnicowana. Tylko nieliczne zawierają wnioski awansowe oraz opinie i charakterystyki pisane przez przełożonych, co pozwala na dokładne prześledzenie kariery danej osoby. W większości teczek znajdują się ankiety personalne, w niektórych jedynie krótkie życiorysy. Teczek trzech osób nie zachowały się. Stąd też zasób analizowanych danych jest miejscami niekompletny.

Przed analizą badanej zbiorowości, należy pokrótce przedstawić organizację i zakres kompetencji wydziałów KC oraz ich miejsce w elicie władzy. Aparat wykonawczy KC PPR zaczęto tworzyć od podstaw na terenie tzw. Polski Lubelskiej. W okresie od sierpnia do listopada 1944 roku powstało 7 wydziałów, w 1945 r. następne 4, w 1946 – 3, 1947 – 2, w sumie 16. W sierpniu 1945 r. po roku istnienia zlikwidowano Wydział Wojskowy. W listopadzie 1947 r. pełniący rolę usługową Wydział Gospodarczy połączono z Wydziałem Ogólnym⁶. W 1951 aparat wykonawczy KC PZPR składał się już z 17 wydziałów, które można podzielić na dwie kategorie: „resortowe” i „wewnętrzne”.

Wydziały „resortowe” nadzorowały, kontrolowały i w znacznej mierze kierowały pracą poszczególnych organów administracji państwowej (głównie ministerstw) i organizacji społecznych. Do tej grupy należy zaliczyć wydziały: Ekonomiczny, Rolny, Komunikacyjny, Zagraniczny, Samorządowo-Administracyjny, Socjalno-Zawodowy, Kobiety, Propagandy Masowej, Prasy i Wydawnictw, Oświaty, Nauki, Kultury. Każdy z nich zakresem swych kompetencji obejmował jedną lub kilka instytucji. Do grupy wydziałów „wewnętrznych” należały: Wydział Szkolenia Partyjnego, Wydział Historii Partii, Wydział Ogólny (zajmujący się majątkiem i finansami PZPR) oraz Wydział Organizacyjny, obejmujący całokształt problematyki wewnątrzpartyjnej. Poza tym na prawach wydziału funkcjonowały Biuro Sekretariatu KC i Biuro Listów i Inspekcji, które jednak nie wchodzą w zakres niniejszego opracowania, gdyż spełniały zadania natury technicznej⁷. Szczególną rolę odgrywał Wy-

³ Znajdują się one w trzech zespołach: Centralnej Kartotece PZPR, Biurze Spraw Kadrowych PZPR i ogólnie dostępnych aktach osobowych.

⁴ *Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego*, pod red. F. Tycha, t. 1, Warszawa 1978; t. 2, Warszawa 1987; t. 3, Warszawa 1992.

⁵ Autor przeprowadził rozmowy z 5 żyjącymi kierownikami: Władysławem Matwinem, Jerzym Morawskim, Arturem Starewiczem, Walentym Titkowem i Andrzejem Werblanem.

⁶ *Polska Partia Robotnicza. Zjazdy, posiedzenia plenarne KC, władze centralne i wojewódzkie, przedstawicielstwo w parlamencie i rządzie 1944-1948 (informator)*, [w] „Archiwum Ruchu Robotniczego”, t. 7, Warszawa 1982, s. 442-443.

⁷ W. Janowski, *Ustrój władz, zadania i struktura aparatu wykonawczego KC PZPR w latach 1948-1990*, w: *Informator o strukturze i obsadzie personalnej centralnego aparatu PZPR 1948-1990*, red. K. Persak, Warszawa 2000, s. 17-18.

dział Kadr, zajmujący się ewidencją oraz rozmieszczeniem kadr w aparacie partyjnym i administracji państwowej⁸.

W latach 1949-1956 struktura organizacyjna aparatu wykonawczego KC ulegała licznym przekształceniom. Wydziały dzieliły się na mniejsze komórki organizacyjne – sektory i referaty. Częstym zmianom strukturalnym w aparacie KC PZPR towarzyszyła rozbudowa komórek wewnętrznych i wzrost liczby pracowników politycznych – z 336 osób w końcu 1951 r. do 513 na początku 1956 r.⁹

Na odprawie pracowników politycznych w lipcu 1951 r. Roman Zambrowski określił następujące zadania w bieżącej pracy aparatu wykonawczego KC: 1) kontrola wykonania uchwał KC i reagowanie na wszelkie wypaczenia w ich realizacji; 2) pomoc organizacjom partyjnym we wdrażaniu decyzji podjętych przez najwyższe czynniki; 3) przygotowywanie opracowań, materiałów i projektów uchwał dla potrzeb kierownictwa; 4) sygnalizowanie problemów występujących w pracy partyjnej na danym odcinku. Do tego dochodziła jeszcze tzw. praca z kadrami¹⁰.

Dokładne określenie pozycji kierowników wydziałów KC PPR-PZPR w hierarchii ówczesnej elity władzy jest dosyć trudne. Ich formalne i w dużym stopniu rzeczywiste znaczenie w elicie oddają tabele uposażeń pracowników partyjnych z 1946 i 1947 r. Kierownicy pięciu najważniejszych wydziałów: Organizacyjnego, Personalnego, Ekonomicznego, Propagandowego i Rolnego, znajdowali się w I grupie uposażenia, obok członków Sekretariatu KC. Większość z nich jednocześnie pełniła funkcje członków 6-8-osobowego Sekretariatu, co oznacza, że ponad nimi w hierarchii partyjnej byli już tylko członkowie Biura Politycznego. II grupę uposażenia tworzyli zastępcy kierowników wydziałów z grupy I, kierownicy pozostałych wydziałów KC oraz I sekretarze komitetów wojewódzkich. Do III grupy wchodził zastępcy kierowników wydziałów z grupy II, starsi instruktorzy KC i II sekretarze komitetów wojewódzkich¹¹.

W grudniu 1948 r. po utworzeniu PZPR, wzrosła rola odchudzonego Sekretariatu KC, który od tej pory stanowił faktycznie ścisłe kierownictwo partii. W latach 1948-1951 kierownicy kluczowych wydziałów KC wchodził w skład nowoutworzonej, trzeciej instancji decyzyjnej KC PZPR – Biura Organizacyjnego¹². Hilary Chełchowski i Franciszek Mazur byli jednocześnie zastępcami członków Biura Politycznego. Później nastąpiło niemal całkowite rozdzielenie najwyższego kierownictwa partyjnego od kierownictwa aparatu wykonawczego. Wyjątkiem był tylko Jerzy Mo-

⁸ A. Paczkowski, *System nomenklatury*, w: *Centrum władzy w Polsce 1948-1970*, red. A. Paczkowski, Warszawa 2003, s. 130.

⁹ B. Dymek, *Pracownicy etatowi PZPR w latach 1948-1954*, „Z pola walki”, 1983, nr 3-4, s. 95-96.

¹⁰ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), KC PZPR, sygn. 237/VII-3, stenogram z odprawy pracowników politycznych KC PZPR w dniu 1 VII 1951 r., k. 3.

¹¹ *Protokoły posiedzeń Sekretariatu KC PPR 1945-1946*, oprac. A. Kochański, Warszawa 2001, s. 269; *Protokoły posiedzeń Biura Politycznego KC PPR 1947-1948*, oprac. A. Kochański, Warszawa 2002, s. 43.

¹² Zob. K. Persak, *Struktura i skład centralnych instancji decyzyjnych KC PZPR*, [w:] *Centrum władzy...*, s. 23-24.

rawski, który od stycznia 1955 r. był jednocześnie sekretarzem KC i kierownikiem Wydziału Propagandy i Agitacji.

Pozostałe wydziały KC także różniły się między sobą pod względem zakresu swych kompetencji i wpływów. Do wydziałów o stosunkowo małym znaczeniu można niewątpliwie zaliczyć wydziały: Ogólny, Historii Partii, Komunikacyjny, Kobiety. Kierownicy wydziałów z reguły zajmowali w hierarchii władzy pozycję nadrzędną w stosunku do ministrów oraz kierowników innych instytucji państwowych. Jednakże ich wpływy nie były zjawiskiem stałym. Zależały nie tylko od roli danego wydziału, lecz także od stopnia posiadanego zaufania, kompetencji merytorycznych i więzi nieformalnych z członkami ścisłego kierownictwa partii¹³.

Wśród 82 kierowników wydziałów znalazło się 9 kobiet, czyli stanowiły one 9% ogółu badanej zbiorowości. Największą rolę odgrywały w okresie organizowania się aparatu wykonawczego KC PPR. W 1946 r. stały na czele 3 wydziałów, stanowiąc ¼ całej kadry kierowniczej. W 1949 r. udział kobiet był już mniejszy i wynosił 12 %. W następnych latach w gronie kierowników znajdowały się zwykle 2 kobiety. Tymczasem odsetek kobiet wśród wszystkich pracowników politycznych KC wahał się w granicach 25-28%¹⁴. Kobiety kierowały wydziałami o mniejszym znaczeniu (Ogólnym, Kobiecym, Historii Partii) lub też związanymi z kulturą, oświatą i nauką. Tylko Helena Kozłowska kierowała w latach 1945-1946 Wydziałem Propagandy, będąc zarazem członkiem Sekretariatu KC. Nawiasem mówiąc była jedyną kobietą - członkiem tej instancji w całej historii PPR i PZPR. Należy dodać, iż w okresie gomułkowskim rola kobiet w aparacie partyjnym radykalnie zmalała. W latach sześćdziesiątych żadna z nich nie pełniła funkcji kierownika wydziału KC.

Pod względem wieku kadra kierownicza aparatu wykonawczego KC PPR i PZPR była stosunkowo młoda. Przeciętny wiek w momencie obejmowania stanowiska wynosił 39,6 lat. Połowa badanej grupy (41 osób) weszła do elity partyjnej mając od 31 do 40 lat. 4 osoby miały nawet poniżej 30 lat (Stanisław Szykier – 26, Mieczysław Jagielski, Maria Kowalewska-Krychowa i Maria Turlejska – po 29). Tylko 4 awansowanych przekroczyło pięćdziesiątkę¹⁵.

Dysponuję danymi co do miejsca urodzenia i zamieszkania w dzieciństwie 79 osób. Zdecydowana większość (58 osób – 73% ogółu) dorastała na terenie Kongresówki, zaś spośród nich dokładnie połowa w dwóch największych miastach: Warszawie (23 osoby) i Łodzi (6 osób). Ponadto 5 osób pochodziło z łódzkiego okręgu włókienniczego, a kolejne 6 z Zagłębia Dąbrowskiego. W sumie 40 działaczy (tzn. ponad 50 %) wywodziło się zatem z 3 głównych okręgów przemysłowych zaboru rosyjskiego, będących bazą ruchu komunistycznego. Poza tym 5 członków badanej grupy przyszło na świat w innych miastach Kongresówki (Lublinie, Zamościu, Częstochowie i Kielcach), 12 we wsiach Mazowsza i Kielecczyzny. 6 osób pochodziło z

¹³ W. Janowski, *Ustrój władz...*, s. 61.

¹⁴ B. Dymek, *Pracownicy etatowi PZPR...*, s. 95.

¹⁵ Ustalenia autora na podstawie akt personalnych i biogramów.

ziem wschodnich dawnej Rzeczypospolitej: Kazimierz Petruszewicz z Mińska, Mateusz Oks z Łucka, Walenty Titkow z Równego, Trofim Maryszczuk ze wsi Suchowola koło Łucka, Mieczysław Popiel z Kijowa, Franciszek Mazur ze wsi Wołkowce na Podolu. 12 osób (15 %) reprezentowało zabór austriacki. Za wyjątkiem Stanisława Kubiczka ze Śląska Cieszyńskiego, urodziły się w miastach i miasteczkach galicyjskich, w tym 5 z nich na terenie Galicji wschodniej. Tylko 3 osoby urodziły się na terenie zaboru niemieckiego: Bolesław Goroński w Poznaniu, Józef Niedźwiedzki i Jerzy Knapik w Katowicach. Generalnie, dla 36 przyszłych kierowników wydziałów KC środowiskiem dorastania były duże miasta, dla 27 mniejsze ośrodki miejskie, a dla 16 wieś.

Pochodzenie społeczne określam na podstawie zawodu wykonywanego (źródła utrzymania) ojca danej osoby. 42 osoby (51%) miały pochodzenie robotnicze, wliczając w to kilku synów robotników rolnych. Ojcowie 20 osób (24 % ogółu) utrzymywali się głównie z pracy umysłowej, stąd też można określić ich pochodzenie społeczne jako inteligentne. Była to jednak grupa dość zróżnicowana. Obok 6 nauczycieli występowały w niej m. in. urzędnicy pocztowi i buchalterzy. Z podobną sytuacją mamy do czynienia w przypadku 12 osób, które podały pochodzenie drobnomieszczańskie (15 %). Większość to dzieci drobnych rzemieślników i kupców, ale znalazł się wśród nich także syn aptekarza, właściciela ¼ apteki (Mieczysław Wągrowski), syn kelnera, będącego współwłaścicielem restauracji (Józef Machno) i córka księgarza (Edwarda Orłowska). Niewielu było synów chłopskich – zaledwie ośmiu (10%). Tylko Leon Kasman przyznawał się do pochodzenia burżuazyjnego. Jego ojciec był zamożnym kupcem, który podupadł finansowo, matka zaś współwłaścicielką kamienicy¹⁶.

Prawie połowa kadry kierowniczej aparatu KC PPR-PZPR legitymowała się faktycznym wykształceniem wyższym (29 osób – 35 %) lub niepełnym wyższym (8 osób – 10 %). 18 osób ukończyło studia na uczelniach Drugiej Rzeczypospolitej, Jerzy Borejsza i Mieczysław Wągrowski we Francji, zaś Zygmunt Kratko, Franciszek Mazur, Artur Starewicz, Stanisław Szykier, Józef Niedźwiedzki i Walenty Titkow w Związku Radzieckim. Pozostałe 3 osoby ukończyły studia już po II wojnie światowej (Mieczysław Jagielski, Jerzy Morawski i Andrzej Werblan). Najliczniej reprezentowani byli absolwenci kierunków humanistycznych i pedagogicznych (13 osób). Interesującym przypadkiem był Stefan Matuszewski – absolwent Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego, który w 1937 r. zrezygnował ze stanu duchownego, by podjąć działalność w PPS. Poza tym w omawianej elicie znalazło się 5 ekonomistów, 5 prawników, 4 inżynierów różnych specjalności oraz lekarz, zoolog i agronom. 20 członków analizowanej zbiorowości (24 %) uzyskało wykształcenie średnie – 11 ukończyło gimnazja, 7 średnie szkoły zawodowe, 2 seminaria nauczycielskie. Piętnastu kierowników wydziałów (18%) posiadało jedynie wykształcenie podstawowe. Ponadto 7 osób ukończyło szkoły zawodowe, Adam Doliński był samoukiem,

¹⁶ AAN, Centralna Kartoteka PZPR (dalej: CK PZPR), sygn. CK 6009,teczka osobowa L. Kasmana.

zaś Adolf Cieślik i Czesław Domagała legitymowali się wykształceniem niepełnym średnim.

Trudnym zadaniem jest precyzyjne określenie zawodu wykonywanego (czyli źródła utrzymania) członków omawianej zbiorowości przed podjęciem pracy w aparacie partyjnym i państwowym. Połowę z nich stanowili bowiem przedwojenni funkcjonariusze partii komunistycznej. Część łączyła pracę zawodową z działalnością partyjną. Inni po kilku latach od wstąpienia do partii zostawali zawodowymi rewolucjonistami. Pracowali tylko dorywczo lub też całkowicie przechodzili na tzw. stopę nielegalną. Wielu „funków” Komunistycznej Partii Polski w końcu lat 30-tych siedziało w więzieniach. Ze względu na ekstremalne warunki panujące w czasie II wojny światowej biorę tutaj pod uwagę główne źródło utrzymania w ostatnich latach Drugiej Rzeczypospolitej.

Największą grupę stanowiło 23 różnego typu pracowników umysłowych (28 % ogółu): 4 nauczycieli i pedagogów, 2 pracowników naukowych (Stefan Jędrzychowski i Kazimierz Petruszewicz), 11 urzędników państwowych, samorządowych i prywatnych, 3 dziennikarzy, inżynier budowy dróg (Marian Olewiński) i bibliotekarze (Władysław Bienkowski i Wanda Markowska). Rzeczywistych przedstawicieli klasy robotniczej było 23 (28 %). Zbliżoną liczebnie kategorię tworzyli zawodowi funkcjonariusze KPP (funkci) – 20 osób (24 %). 11 przyszłych kierowników (13 %) w 1939 r. pobierało jeszcze naukę w szkołach średnich i wyższych. Poza nimi było jeszcze 2 rolników (M. Jagielski, Waclaw Rózga), 2 funkcjonariuszy związków zawodowych (Feliks Baranowski, Zygmunt Kratko) i zawodowy wojskowy (Józef Machno).

Dla większości członków kadry kierowniczej aparatu KC PPR-PZPR punktem wyjścia ich przyszłej kariery politycznej była działalność w ruchu komunistycznym w okresie II Rzeczypospolitej. Jednakże aż 20 osób (24 %) nie należało do Komunistycznej Partii Polski. W tym gronie było 12 bezpartyjnych i 8 działaczy ruchu socjalistycznego (PPS i Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego). piętnaście osób zgłosiło swój akces do PPR w latach 1942-1945, natomiast 5 (Baranowski, Machno, Matuszewski, Rybicki i Werblan) pełniło ważne funkcje partyjne w powojennej PPS, wstępując do PZPR w 1948 roku. Spośród 62 przedwojennych komunistów zaledwie 5 zaangażowało się w ruch rewolucyjny w czasie I wojny światowej i wojny domowej w Rosji. Pozostali związali się z tym ruchem w latach dwudziestych i trzydziestych.

Do najwyższych funkcji w KPP doszli: Franciszek Mazur (członek KC w latach 1930-1938), Zenon Nowak (członek KC 1932-38) i Ostap Dłuski (z-ca członka KC 1923-25, członek Sekretariatu Krajowego 1926-27 i 1934-36). Wymienieni trzej funkcjonariusze i 8 innych działaczy (Antoni Alster, Tadeusz Daniszewski, Leon Kasman, Kazimierz Legomski, Edward Ochab, Stefan Staszewski, Julian Tokarski, Roman Zambrowski) pełnili przez co najmniej kilka lat kluczowe funkcje sekretarzy Komitetów Okręgowych KPP (tzw. okręgowców) w różnych regionach Polski. Legomski, Staszewski i Zambrowski byli ponadto przez pewien czas sekretarzami KC Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej (KZMP). Wspomniana dziesiątka należała wraz z Reginą Kaplan-Kobryńską i Edwardą Orłowską – sekretarzami KC Komuni-

stycznej Partii Zachodniej Białorusi (KPZB) oraz Mateuszem Oksem – sekretarzem okręgowym Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy (KPZU), do czołowej grupy funków KPP. Ludzie ci przynajmniej przez kilka lat przebywali w ZSRR, gdzie się kształcili w szkołach Kominternu lub pracowali w aparacie partyjnym¹⁷. Kobryńska i Mazur zaczęli swoje kariery w „ojczyźnie światowego proletariatu” i dopiero na początku lat 30-tych zostali przerwani do Polski. Obok nich w powojennej elicie znaleźli się działacze KPP średniego szczebla, m. in. 4 sekretarze Komitetów Miejskich, 6 sekretarzy Komitetów Dzielnicowych, 4 pracowników Centralnej Redakcji KPP, 4 funkcjonariuszy Centralnego Wydziału Zawodowego. Liczną grupę stanowili również działacze ruchu młodzieżowego (KZMP i ZNMS „Życie”). Funkcje sekretarzy okręgowych KZMP pełnili Julian Gordon, Julian Kole i Waclaw Lewikowski. Członkami Zarządu Głównego „Życia” byli Jerzy Morawski i Mieczysław Popiel.

Czterech działaczy KPP należących do omawianej grupy znalazło się w radzieckich więzieniach i obozach wyniku czystek stalinowskich. J. Tokarski i Józef Kowalczyk zostali aresztowani w 1935 roku, S. Staszewski w 1938 r. Już w 1940 r. Tokarskiego zwolniono i zrehabilitowano. Pracował jako tokarz w fabryce w Czela-bińsku¹⁸. Kowalczyk i Staszewski siedzieli do końca wojny. W czerwcu 1940 r. dołączył do nich Franciszek Mazur, skazany na 5 lat obozu za propagandę antysowiecką, tzn. niewłaściwą ocenę trockizmu¹⁹. Wszyscy trzej wrócili do kraju w 1945 r. w rezultacie zabiegów i interwencji kierownictwa PPR, które na gwałt potrzebowało wówczas doświadczonych kadr partyjnych.

Od jesieni 1939 roku 43 interesujących nas komunistów przebywało na terenie ZSRR, skupiając się przeważnie we Lwowie, Białymstoku i kilku okolicznych miejscowościach. W większości powierzano im niższe lub średnie stanowiska kierownicze w fabrykach i organizacjach związków zawodowych. Nieco większą rolę odgrywali: Jerzy Borejsza – dyrektor „Ossolineum” we Lwowie i Tadeusz Daniszewski – redaktor naczelny wydawnictw polskich Państwowego Wydawnictwa Literackiego w Językach Obcych. Kilku przyszłych kierowników kontynuowało studia, pozostali zaś pracowali jako nauczyciele, redaktorzy, zwykli urzędnicy lub robotnicy. Oprócz byłych kapepowców na obszarze wcielonym do ZSRR znalazło się także 3 socjalistów (F. Baranowski, S. Matuszewski, Antoni Kuligowski) oraz 3 bezpartyjnych: Stanisław Szykier, Józef Niedźwiedzki i Andrzej Werblan. Szykier studiował na politechnice lwowskiej, Niedźwiedzki pracował jako inżynier chemik w Donbasie i na Uralu, natomiast Werblan został wraz z rodziną zesłany na Syberię. W 1943 r. w trzech znaleźli się w szeregach 1 Dywizji Piechoty im T. Kościuszki.

¹⁷ Wyjątkiem był Edward Ochab, który w rubryce „wykształcenie polityczne” podał tylko „więzienie”, tamże, CK PZPR, sygn. CK VII-1786,teczka osobowa E. Ochaba.

¹⁸ Tamże, Biuro Spraw Kadrowych PZPR (dalej: BSK), sygn. 237/XXIII-888,teczka osobowa Juliana Tokarskiego.

¹⁹ Tamże, sygn. 237/XXIII-717,teczka osobowa Franciszka Mazura.

Po agresji Niemiec 22 czerwca 1941 r. większość polskich komunistów zdołała się ewakuować w głąb ZSRR. Pracowali najczęściej w fabrykach i kołchozach, a następnie wielu zostało zmobilizowanych do batalionów pracy (strojbatów). Kilka osób znalazło się w korzystniejszym położeniu. T. Daniszewski pracował w Głównym Zarządzie Politycznym Armii Czerwonej. L. Kasman został instruktorem Wydziału Kadr Kominternu. Do szkoły Kominternu w Kuszarenkowie trafili: M. Popiel, W. Rózga i A. Alster. S. Jędrychowski, P. Hoffman i R. Kapłan-Kobryńska redagowali audycje radiowe w języku polskim. W 1943 r. 16 osób (wliczając w to byłych socjalistów: Matuszewskiego i Kuligowskiego) skierowano do tworzącego się Wojska Polskiego, gdzie pełnili w większości funkcje oficerów polityczno-wychowawczych. Jedenaście osób objęło natomiast różne stanowiska w strukturach Związku Patriotów Polskich. Dwóch byłych funków KPP – K. Legomski i Z. Nowak, trafiło do niewoli niemieckiej na terenie Białorusi. 9 innych działaczy w 1941 r. zostało pod okupacją niemiecką, współtworząc w 1942 r. struktury Polskiej Partii Robotniczej.

Sześciu członków analizowanej zbiorowości znalazło się w służbie NKWD, wywiadu radzieckiego i Kominternu. Artur Ritter-Jastrzębski będąc członkiem PPR oraz Reichsdeutschem i członkiem SA, pracował dla centrali wywiadu radzieckiego w Moskwie. Stanisław Kujda został w końcu 1941 r. przerzucony na teren okupowanej Polski. Kilka miesięcy później dostał się do niewoli niemieckiej. K. Petruszewicz walczył w oddziale partyzanckim zorganizowanym przez NKWD na terenie Białorusi. L. Kasman, funkcjonariusz Kominternu, w czerwcu 1943 r. został skierowany do oddziałów partyzanckich na Polesiu. W styczniu 1944 r. przeszedł w z własnym oddziałem na Lubelszczyznę z zadaniem nawiązania kontaktu z kierownictwem PPR. Do oddziału Kasmana trafił absolwent szkoły w Kuszarenkowie W. Rózga. Waclaw Lewikowski był natomiast pracownikiem centrali Kominternu w latach 1941-1944. Zupełnie odmienne były wojenne losy Stanisława Szymańskiego, członka KPP, który w czerwcu 1940 r. został zesłany na Syberię. W marcu 1942 r. zgłosił się do Armii Polskiej w ZSRR. Wraz z nią znalazł się na Bliskim Wschodzie i przeszedł następnie cały szlak bojowy 2 Korpusu Polskiego gen. Andersa we Włoszech. Wrócił do kraju w lipcu 1946 r.²⁰

23 osoby od września 1939 r. przebywały na terenie okupacji niemieckiej. Wśród nich było zaledwie 8 przedwojennych komunistów. W szeregi PPR w 1942 r. wstąpiło oprócz nich także 2 dawnych socjalistów: Bolesław Bendek i Stanisław Trojanowski, oraz 3 bezpartyjnych: Henryk Szafranski, Stefan Żółkiewski i Stanisław Kubiczek. J. Machno i M. Rybicki byli aktywnymi działaczami Robotniczej Partii Polskich Socjalistów (razem z F. Baranowskim, który w 1941 r. powrócił ze Lwowa). Mieczysław Marzec w latach 1943-1945 walczył w oddziałach Batalionów Chłopskich na Kielecczyźnie. Wstąpił do PPR w 1945 r. Do partii wstąpiło wówczas również 7 innych osób, które wcześniej nie angażowały się politycznie. Czterech działaczy komunistycznych w momencie wybuchu II wojny światowej znajdowało się na terenie

²⁰ AAN, sygn. 7893,teczka osobowa S. Szymańskiego.

Francji i Belgii. Wiktor Kłosiewicz w 1940 r. został zmobilizowany do 2 Dywizji Strzelców gen. B. Prugar-Ketlinga i po walkach z Niemcami w Alzacji trafił do obozu internowanych w Szwajcarii. Na początku 1941 r. przy próbie przekroczenia granicy wpadł do niewoli niemieckiej²¹. Ostap Dłuski, Władysław Góralski i Edward Gierek należeli do komunistycznego ruchu oporu na obszarze okupowanej Francji i Belgii.

Biorąc pod uwagę działalność polityczną do 1945 roku i powojenną pracę w aparacie partyjnym i państwowym, skonstruowałem 7 uproszczonych modeli (ścieżek) kariery, do których można zaklasyfikować 85 % członków badanej grupy:

- 1) 16 osób – KPP → PPR 1942 („Krajowcy”) → aparat partyjny
- 2) 5 osób – 3 bezpartyjnych i 2 PPS → PPR 1942 → aparat partyjny lub państwowy
- 3) 8 osób – bezpartyjni → PPR 1945 → aparat partyjny lub państwowy
- 4) 3 osoby – PPS → RPPS → aparat PPS (1944-1948) → aparat PZPR
- 5) 17 osób – KPP i 2 z PPS → ZSRR → Oficerowie polit.-wych. WP → odpowiedzialne funkcje w aparacie partyjnym i państwowym
- 6) 11 osób - KPP → ZSRR → ZPP → aparat partyjny
- 7) 6 osób - KPP → ZSRR → NKWD i Komintern → aparat partyjny

Aby określić warstwę rekrutacyjną kadry kierowniczej aparatu KC ustaliłem funkcje pełnione bezpośrednio przed awansem na stanowisko kierownika wydziału. Odrębnie należy potraktować okres tworzenia się aparatu w latach 1944-1945. Wówczas kierowników rekrutowano z szeregów WP (Alster, Witaszewski, Zambrowski), kierownictwa związków zawodowych (Cieślik, Doliński), kierownictwa konspiracyjnej PPR (Chełchowski, Kliszko, Kozłowska), Zarządu Głównego ZPP w Moskwie (Maryszczuk, Kowalska), agentów NKWD i Kominternu (Ritter-Jastrzębski, Kasman). Osoby awansowane w następnych latach pochodziły w większości (58 osób) z 4 warstw rekrutacyjnych:

- 1) 28 osób – 23 zastępców kierowników wydziałów KC i 5 instruktorów KC
- 2) 15 osób – I i II sekretarze komitetów wojewódzkich partii
- 3) 9 osób – administracja rządowa: 5 ministrów i 4 wiceministrów
- 4) 6 osób – redaktorzy czasopism partyjnych i działacze w sferze kultury

W kilku przypadkach stanowiska kierowników wydziałów KC obejmowały osoby należące już do centralnego kierownictwa partyjnego. Jerzy Albrecht, Stefan Jędrzychowski i Franciszek Mazur byli członkami Sekretariatu KC PPR, Wacław Lewikowski przewodniczącym Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej PPR. Należy także dodać, iż ponad 30 kierowników pełniło wcześniej odpowiedzialne funkcje w komitetach wojewódzkich PPR-PZPR. Wysyłano ich w teren, aby zahartowali się w walce z „wrogami ludu”, pozbyli się wszelkich wahań i wątpliwości²².

²¹ Swoje perypetie opisał we wspomnieniach; zob. W. Kłosiewicz, *Gdy wieje wiatr historii*, Warszawa 1987.

²² Relacja Jerzego Morawskiego z 02 VII 2007 r. (w zbiorach autora).

Decyzje o nominacji na stanowisko kierownika wydziału KC były podejmowane przez Biuro Polityczne najczęściej na wniosek Wydziału Kadr. Niezwykle trudne jest ustalenie kryteriów, jakimi się kierowano. Wnioski awansowe zachowały się tylko w części teczek osobowych. Na dodatek pozycja: „Uzasadnienie-charakterystyka” zwykle jest pusta. Toteż o kryteriach awansu możemy wnioskować na podstawie kilkunastu kompletnych wniosków awansowych, opinii i charakterystyk pisanych przez przełożonych oraz materiałów wspomnieniowych.

W zachowanym wniosku awansowym Zofii Zemankowej na kierownika Wydziału Nauki z marca 1952 roku napisano m.in:

jest pracownikiem o dużym wyrobieniu politycznym, samodzielnym w pracy i bardzo dobrze zorientowanym w zagadnieniach szkolnictwa wyższego. [...] partii oddana całkowicie”²³.

W charakterystyce Jerzego Morawskiego, zastępcy kierownika wydziału propagandy, napisanej 31 XII 1953 r., a więc na 2 tygodnie przed jego awansem na kierownika, czytamy m. in.:

„jest politycznie dojrzałym towarzyszem, posiadającym wysoki poziom ideologiczny, samodzielną orientację polityczną[...] oddanym partii, wypróbowanym komunistą. Jego uzdolnienia odpowiadają pracy w dziedzinie propagandy i agitacji partyjnej [...]. Posiada duży autorytet wśród pracowników wydziału”²⁴.

9 przyszyłych kierowników ukończyło 2-letnią lub roczną Szkołę Partyjną przy KC PZPR. W teczkach osobowych 3 z nich zachowały się charakterystyki słuchaczy (absolwentów) szkoły. Ich treść dobitnie pokazuje, jakie zalety i wady słuchaczy były brane pod uwagę przez władze PZPR przy podejmowaniu decyzji o powierzeniu im odpowiedzialnych funkcji w aparacie partyjnym.

Interesującym przykładem kariery „aparaczyka” w omawianym okresie był Stanisław Szymański – ślusarz, absolwent szkoły zawodowej, przed 1939 r. zwykły członek KPP, w latach 1942-1946 żołnierz armii Andersa. Wojenna przeszłość nie przeszkodziła mu jednak w szybkim awansie. Być może tzw. hak w życiorysie był właśnie gwarancją jego posłuszeństwa i pracowitości. Już w 1947 r. Szymański został sekretarzem Komitetu Miejskiego w Ostrowcu Świętokrzyskim, a rok później sekretarzem Komitetu Fabrycznego „Huty Ostrowiec”. W tym czasie przełożeni podkreślali, że jest on „członkiem zrównoważonym, spokojnym, jednocześnie energicznym i rozumnym. [...] autorytet posiada, a nawet sympatię. [...] pracuje z pełnym poświęceniem i oddaniem dla Partii”. W marcu 1949 r. został instruktorem Wydziału Organizacyjnego KC. W czerwcu 1953 r. ukończył Szkołę Partyjną przy KC. W charaktery-

²³ AAN, CK PZPR, sygn. CK 6497,teczka osobowa Zofii Zemanek.

²⁴ Tamże, sygn. CK VII-1018,teczka osobowa Jerzego Morawskiego.

stycze słuchacza w punkcie I: „Ocena ogólnego wyrobienia partyjno-politycznego i oblicza moralnego słuchacza”, napisano, iż Szymański rozwija się powoli, ale miarowo, nadrobił braki teoretyczne, pracuje w „pocie czoła”, wyróżnia się nienaganną postawą partyjną. Za wady absolwenta uznano „brak wiary we własne zdolności” oraz „przejawianie za mało inicjatywy i operatywności”. W punkcie II: „Ocena wyników nauki”, jego wyniki uznano za więcej niż dobre. Wreszcie w punkcie III: „Ocena perspektyw dalszej pracy słuchacza”, dyrektor szkoły Romana Granas stwierdziła: „Podoła obowiązkowi zastępcy kierownika wydziału organizacyjnego KC, a z czasem I sekretarza KW”²⁵. Szymański 1953 r. został rzeczywiście zastępcą kierownika Wydziału Organizacyjnego, zaś w styczniu 1955 r. kierownikiem Wydziału Administracyjnego KC.

Mniej pochlebną opinią cieszył się kolega ze szkoły Szymańskiego, również absolwent z 1953 roku – Józef Machno. W jego charakterystyce oceniano, iż „posiada należyłą postawę ideową i dość dobry poziom ogólnego wyrobienia politycznego, wykazuje czujność polityczną. Nie mniej jednak wyczuwa się u niego pewną miękkość grzbietu partyjnego, która na samodzielnej pracy może się wyrazić w postaci braku decyzji, w uleganiu wobec trudności, w tolerowaniu braków. [...] Sumiennie natomiast wykonuje wszelkie polecenia z góry”. Uznano, że „perspektyw samodzielnej pracy politycznej nie ma. Pasowałby lepiej do aparatu państwowego niż partyjnego. W paracie partyjnym trudno go chyba awansować”²⁶. Mimo wymienionych zastrzeżeń w maju 1955 r. Machno został zastępcą kierownika Wydz. Organizacyjnego, a kilka miesięcy później kierownikiem Wydziału Socjalnego. Absolwent Szkoły KC z 1951 r. Bolesław Kowalski był przewidywany na stanowisko kierownika wydziału KW lub instruktora KC. Został natomiast II sekretarzem Komitetu Warszawskiego PZPR, a następnie kierownikiem Wydziału Komunikacyjnego KC²⁷.

Przytoczone przykłady pokazują, iż PZPR chronicznie cierpiała na brak odpowiednich kandydatów do kadry kierowniczej. Stąd też awansowano osoby, które nie do końca spełniały wymagania. W tej sytuacji liczyły się przede wszystkim: posłuszeństwo (oddanie partii), wyrobienie polityczne i czujność ideologiczna. Na podstawie zachowanych dokumentów i relacji byłych kierowników można stwierdzić, że do najważniejszych zalet kandydatów do awansu zaliczano również: doświadczenie w pracy partyjnej (w tym staż w KPP), pewne cechy charakteru (upór, zdecydowanie, stanowczość), zdolności organizacyjne, autorytet wśród podwładnych. Inne cechy dodatnie (choć nie decydujące) stanowiły: pochodzenie społeczne (oczywiście robotnicze) i kompetencje merytoryczne. Pod koniec omawianego okresu zwracano coraz częściej uwagę na przygotowanie fachowe i wrodzone zdolności. Stąd wynikał zapewne szybki awans absolwentów Instytutu Kształcenia Kadr Naukowych przy

²⁵ Tamże, sygn. 7893,teczka osobowa S. Szymańskiego.

²⁶ Tamże, BSK, sygn. 237/XXIII-811,teczka osobowa Józefa Machno.

²⁷ Tamże, sygn. 237/XXIII-134,teczka osobowa Bolesława Kowalskiego.

KC PZPR: M. Jagielskiego i A. Werblana. W 1954 r., po usunięciu z aparatu KC kilku osób pochodzenia żydowskiego, liczyło się także „właściwe” pochodzenie etniczne. Z relacji wynika, iż procedura awansu przebiegała zwykle dwutorowo: 1) poprzez przegląd akt osobowych zgromadzonych w Centralnej Kartotece, 2) poprzez znajomości – z polecenia (rekomendacji) członka władz partyjnych, dobrze znającego danego kandydata²⁸.

W kadrze kierowniczej aparatu KC PPR-PZPR trwała nieustanna rotacja na stanowiskach. Liczba mianowań kierowników była oczywiście największa na początku – w latach 1944-1945 mianowano 21 osób, 1946-1947 – 14 osób, w roku 1948 – 10 osób. W grudniu 1948 r. na 19 kierowników w aparacie znalazło się 6 zupełnie nowych ludzi. Następne lata (1949-1952) przyniosły kolejne przetasowania organizacyjne i kadrowe – 29 mianowań. W 1953 r. nastąpiła względna stabilizacja – 3 mianowania. W tym czasie w aparacie pozostało już tylko 5 kierowników pracujących od grudnia 1948 r. Od 1954 r. rozpoczyna się kolejny etap stopniowej wymiany kadry. W latach 1954-56 mianowano 18 kierowników. W efekcie w październiku 1956 r. ze starej gwardii PPR pozostał tylko Tadeusz Daniszewski. Na przełomie 1956 i 1957 r. dokonała się poważna reorganizacja struktury wewnętrznej aparatu centralnego, połączona z wymianą kadrową. Jednakże 4 kierowników utrzymało się na stanowiskach, 3 przesunięto na stanowiska zastępców kierowników, 7 musiało odejść z aparatu KC.

Jeżeli chodzi o długość okresu sprawowania funkcji kierowniczej, to aż 31 osób (38 %) pełniło te funkcje krócej niż rok, w tym 10 osób przez zaledwie od 2 do 5 miesięcy. Również 31 osób było kierownikami od 1 roku do 3 lat. 20 osób (25 %) utrzymało się w badanej elicie dłużej niż 3 lata. Rekordziści to: Ostap Dłuski – ponad 9 lat, Edwarda Orłowska – ponad 8 lat, Helena Kozłowska – 7 lat, T. Daniszewski – ponad 6 lat.

Okoliczności odejścia ze stanowiska kierowniczego w aparacie wykonawczym KC PPR-PZPR były bardzo zróżnicowane. Dla 7 osób: R. Zambrowskiego, F. Mazura, Z. Nowaka, W. Dworakowskiego, E. Pszczółkowskiego, W. Matwina i E. Gierka, odejście było związane z niewątpliwym awansem w postaci wejścia do centralnych instancji decyzyjnych KC PPR i PZPR: Biura Politycznego, Sekretariatu KC, Sekretariatu BP lub Sekretariatu Biura Organizacyjnego²⁹. Kilkunastu innych kierowników, zgodnie z zasadą rotacji kadr, skierowano do pełnienia odpowiedzialnych funkcji na innych „odcinkach”, np. Hilary Chełchowski i Stanisław Łapot objęli stanowiska wiceprezesów Rady Ministrów, Kazimierz Witaszewski i W. Kłosiewicz przewodniczących Centralnej Rady Związków Zawodowych, M. Wągrowski szefa Głównego Zarządu Politycznego WP. J. Morawski i W. Titkow pełnili czasowo funkcję naczelnego redaktora „Trybuny Ludu”, W. Lewikowski został wiceministrem bezpieczeństwa publicznego. Pięć osób wysłano w teren na I sekretarzy KW. 4 kie-

²⁸ Relacje Jerzego Morawskiego, Władysława Matwina i Walentego Titkowa (w zbiorach autora).

²⁹ Zob. K. Persak, *Struktura i skład centralnych instancji decyzyjnych KC PZPR*, [w] *Centrum władzy...*

rowników przetrwało przemiany październikowe 1956 r. i pozostało w kadrze kierowniczej KC: Z. Zemankowa (do 1959 r.), T. Daniszewski (do 1968 r.), B. Bendek (do 1971 r.), A. Werblan (do 1971 r.).

11 osób zakończyło karierę na stanowisku kierowniczym w związku z likwidacją ich wydziału. W większości zostały one przesunięte na zastępców kierownika w Wydziałach Organizacyjnym i Ekonomicznym. Kilka osób pracowało nadal w Komitecie Centralnym na niższych stanowiskach. Dla 40 osób odejście z aparatu KC oznaczało niewątpliwą degradację lub przynajmniej odsunięcie na „boczny tor”. 20 byłych kierowników przeszło do pracy w rządzie: 4 na stanowiska ministerialne (F. Baranowski, M. Popiel, J. Tokarski, S. Żółkiewski), 11 na podsekretarzy stanu, 5 na dyrektorów departamentów w ministerstwach. W styczniu 1954 r. 3 kierowników (Staszewskiego, Starewicza i Dłuskiego) usunięto ze stanowisk na skutek interwencji ambasadora radzieckiego. Władze na Kremlu stwierdziły bowiem, że w centralnym aparacie PZPR jest zbyt wielu Żydów³⁰. Być może rezultatem antysemickiego kursu Nikity Chruszczowa było także odsunięcie w 1954 r. kierownika Wydziału Kultury Pawła Hoffmana i kierownika Wydziału Przemysłu Lekkiego Jana Grudzińskiego. W kilku przypadkach mogło nastąpić odejście na własną prośbę. Pelagia Lewińska napisała w swojej autobiografii, że zwolniła się na własne życzenie, wracając do pracy naukowej w Instytucie Nauk Społecznych przy KC PZPR³¹. Również Julian Kole stwierdził, iż w 1951 r. poprosił o odwołanie go ze stanowiska kierownika Wydziału Ekonomicznego z powodu swoich zastrzeżeń „co do niektórych nierealnych założeń planu 6-letniego”³². Większość decyzji o degradacji ze stanowiska kierownika wydziału KC była najprawdopodobniej związana z faktem nie spełniania przez daną osobę oczekiwań ścisłego kierownictwa partyjnego.

Nietypowy i zarazem bardzo interesujący przypadek stanowiła sprawa odejścia Franciszka Józwickiego ze stanowiska kierownika Wydziału Przemysłu Ciężkiego. Uchwałą Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej PZPR z 12 września 1951 r. postanowiono „zdjąć go z aparatu partyjnego”. Główną przyczyną degradacji było „kompromitujące zachowanie się” podczas wizyty w Związku Radzieckim. W uzasadnieniu uchwały CKKP napisano: „W rozmowie z grupą odpowiedzialnych sowieckich towarzyszy poddawał w wątpliwość oryginalność niektórych wynalazków, jak np. wątpił w oryginalność samochodu *Pobieda* itp. Takie zachowanie tow. Józwickiego wpływa z nieprzewyżzonego braku zaufania do wielkiej twórczej siły – myśli techniczno-naukowej Związku Radzieckiego”. Ponadto Józwickiemu zarzucono po-

³⁰ Stefan Staszewski, [w:] T. Torañska, *Oni*, Warszawa 2004, s. 163; Relacja Jerzego Morawskiego.

³¹ AAN, sygn. 8008,teczka osobowa P. Lewińskiej.

³² Tamże, sygn. 8602,teczka osobowa J. Kole. Józef Światło w swoich audycjach podawał natomiast, iż Kole został zdegradowany, ponieważ, według zeznań Włodzimierza Lechowicza, był „agentem przedwojennej dwójki”; zob. Z. Błażyński, *Mówi Józef Światło. Za kulisami bezpieki i partii 1940-1955*, Warszawa 2003, s. 174-175.

dawanie w ankietach i życiorysach nieprawdziwych danych o jego przynależności do PPR od 1942 roku³³.

Kadra kierownicza aparatu wykonawczego KC PPR-PZPR w latach 1944-1956 była dość zróżnicowana pod względem pochodzenia społecznego i posiadanego wykształcenia. Wspólne cechy większości członków omawianej grupy to kapepowska przeszłość i stosunkowo młody wiek. 90% z nich wywodziło się z jednego pokolenia działaczy komunistycznych (i socjalistycznych), urodzonego w latach 1900-1920. Przedstawiciele tego pokolenia dominowali w aparacie partyjnym aż do 1968 r. Bardzo różnie wyglądało przygotowanie merytoryczne do sprawowania funkcji kierowniczej. Stosunkowo największym poziomem wykształcenia i kompetencji w swojej dziedzinie legitymowali się kierownicy wydziałów zajmujących się propagandą, kulturą i nauką. Nienajlepiej przedstawiała się sytuacja w tzw. pionie ekonomicznym. Normą było natomiast kilkuletnie doświadczenie wyniesione z pracy w centralnym lub terenowym aparacie partyjnym. Praca w charakterze kierownika wydziału KC była niewątpliwie ważnym etapem w karierze osób, które weszły następnie do centralnych instancji decyzyjnych PZPR. W końcu marca 1956 r. wśród 17 członków Biura Politycznego i Sekretariatu KC znajdowało się bowiem 10 byłych kierowników. Dla większości członków analizowanej zbiorowości była jednak szczytem ich kariery partyjnej.

³³ AAN, sygn. CK VII-525, CK PZPR,teczka osobowa F. Jóźwickiego.

Summary

Management staff of executive machinery of the Central Committee of the Polish Workers' Party / Polish United Workers' Party in 1944-1956

Taking political system introduced by communists in post-war Poland into account, nominally, the highest positions were formally given to Sejm, People's State Council and Government, however, in reality, authority in state was in the hands of the elite of communist party that is party bureaucracy. The highest level of this elite, beside members of the Political Bureau and Secretariat of the Central Committee, was composed of First Secretaries of Voivodship Committees and directors of departments of the Central Committee. In this text, an author sketches group picture of 82 people acting as directors of departments of the Central Committee of the Polish Worker's Party and the Polish United Workers' Party from August 1944 to October 1956, he analyses their social and demographical features, presents typical career paths as well as defines criteria of promotion (recruitment to the elite) and describes processes of management staff rotation together with reasons for demotion (leaving the elite).

